08/02/2021

Η παράδοση, προϋπόθεση για την διδασκαλία της αγιογραφίας

/ Γνώμες

Γράφει ο Mihai Coman, λέκτορας στην Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου στο Τμήμα Εικονογραφίας

Η παράδοση, προϋπόθεση
για την διδασκαλία της αγιογραφίας

«Παράδοση σημαίνει ότι πρέπει να γνωρίζεις τα πάντα που έδωσε ο τόπος σου. ... Από αυτά θα βρεις ποιος είσαι. Αυτά θα σε βοηθήσουν να δεις το βγαλμένο από την παράδοση του τόπου σου, που θα χαϊδέψει την αίσθησή σου. Όλα έχουν επάνω τους το χάδι του χεριού που τάκανε. Δε βγαίνανε ποτέ από τα χέρια των Ελλήνων μη αγαπημένα. Το κάθε τι μεταφέρει τον έρωτα του τεχνίτη που τόκανε».
Η παράδοση είναι έννοια που χρησιμοποιείται πάρα πολύ στην καθημερινή γλώσσα. Με πλούσιο περιεχόμενο προσεγγίσθηκε από πολλούς σε πολλά και διάφορα συγγράμματα. Δεν προτείνω εδώ μια ολοκληρωμένη ανάλυση της έννοιας. Επιθυμώ μόνο να παρουσιάσω μερικές εννοιολογικές όψεις του όρου παράδοση που μπορούν να θεμελιώσουν, κατά τη δική μου άποψη, την προσπάθεια διδασκαλίας της αγιογραφίας. Η προσπάθεια μου εδώ αποσκοπεί στην σκιαγράφηση μερικών μόνο προβλημάτων που αφορούν τη διδασκαλία της εικονογραφικής τέχνης και

την διατύπωση μερικών ερωτημάτων, την απάντηση των οποίων ελπίζω να βρούμε μαζί στο μέλλον.
Συνήθως χρησιμοποιούμε τον όρο παράδοση για να ονομάσουμε την πολιτιστική κληρονομιά. Η παράδοση ή οι παραδόσεις είναι το σύνολο των πολιτιστικών εθίμων, ηθών, αντιλήψεων, διδαχών, δοξασιών, πίστεων και λοιπά. Είναι το σύνολο των στοιχείων του πολιτισμού που μεταβιβάζονται από γενεά σε γενεά και αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός λαού ή μιας συγκεκριμένης κοινωνίας.
Ο μέγας Βασίλειος διακρίνει σαφώς ανάμεσα στη διδασκαλία που μεταδίδεται δημόσια, το κήρυγμα ,η οποία προορίζεται για το πλήθος, το λαό που συμπεριλαμβάνει και τους αμύητους οι οποίοι μπορούν και να βεβηλώσουν τα μυστήρια, και το δόγμα, δηλαδή τη μυστική διδασκαλία της Εκκλησίας την οποία οι πατέρες προσπάθησαν με διακριτικότητα να φυλάσσουν από την περιέργεια των ανθρώπων και από την εκκοσμίκευση.
Ο πατριάρχης Νικηφόρος της Κωνσταντινουπόλεως καθορίζει την παράδοση ως το σύνολο όλων όσων παραδόθηκαν στους ανθρώπους άνωθεν σε μορφή γραπτή ή προφορική. Ο λόγιος αυτός πατριάρχης μας λέει ότι η παράδοση ἔχει ὡς ἐγγύηση τήν άμεση σχέση με τον Κύριον Χριστό μέσα από την αποστολική διαδοχή.
Αυτά τα πράγματα τα οποία ήρθαν κάτω σε μας, εμείς τα δεχτήκαμε μέσα από άγραφα έθιμα και παραδόσεις. Εμείς τα σεβόμαστε και τα θυμόμαστε όλα και ευχαρίστως τα δεχόμαστε και τα διατηρούμε όχι λιγότερο από όσα είναι γραμμένα για μας στις Γραφές, από τότε που και τα δυο δέχθηκαν το κύρος αποστολικής διδασκαλίας.
Η γραπτή παράδοση αποτελείται από τις Θείες Γραφές, τα συγγράμματα των αγίων Πατέρων, τα δόγματα των Ιερών Συνόδων και έχει υπόψιν την πιστότητα, την ενότητα, την ειρήνη και τη συμφωνία ως όρους που αντιστέκονται στο σχίσμα, στην αίρεση, στην ειδωλολατρία. Η άγραπτη παράδοση είναι το σύνολο των θαυμάτων που καταγράφτηκαν κατά καιρούς σε γραπτές πηγές ή μεταδόθηκαν προφορικά αλλά και η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική, ο ζωοποιός Σταυρός και οι ιερές εικόνες. Η αναφορά του αγίου πατρός στις εικόνες, το Σταυρό και την αρχιτεκτονική επιδιώκει την υπογράμμιση της συνέχειας και της ενότητας που χαρακτηρίζουν την ζωή της Εκκλησίας ανά τους αιώνες.
Στο χώρο της ρωσικής θεολογίας ο L. Oyspensky λέει ότι η παράδοση είναι η ζωντανή πείρα της Εκκλησίας που βασίζεται πάνω στην ενότητα της πίστεως και στα ιεράμυστήρια στα οποία προσθέτει το σύνολο των λατρευτικών και εικαστικώνεκδηλώσεων της ζωής της εκκλησιαστικής κοινωνίας. Ο V. Lossky στο έργο του Κατ εικόνα και κατ ομοίωση Θεού αποκαλύπτει μια άλλη διάσταση της παράδοσης την οποία την βρίσκουμε λιγότερο εμφανή σε άλλους θεολόγους. Πρόκειται για τον τρόπο μετάδοσης των διδασκαλιών και ταυτόχρονα για την διαδικασία κατανόησής τους που δεν μπορεί να λαμβάνουν χώρα χωρίς τη

συμμετοχή του Πνεύματος του Θεού. Ο Lossky μιλάει για δύο γραμμές, δύοκατευθύνσεισόσον αφορά τη μετάδοση των διδασκαλιών, μια οριζόντια γραμμή η οποία προϋποθέτει την μετάδοση από γενεά σε γενεά και μια κάθετη γραμμή η οποία δείχνει τη συμμετοχή του Αγίου Πνεύματος στην μετάδοση και κατανόηση των αποκεκαλυμμένων αληθειών. Γίνεται έτσι διάκριση ανάμεσα στις παραδόσεις που μεταδίδονται ανά τους αιώνες και την μία Παράδοση της Εκκλησίας που περιγράφει το μυστήριο του αποκεκαλυμμένου Λόγου.
Οι παραδόσεις είναι το σύνολο εμπειρίας ζωής και σχέσεων ανθρώπου και Θεού μέσα στην ιστορία. Η Παράδοση είναι ο φορέας και ο εγγυητής της Θείας Αποκαλύψεως. Οι παραδόσεις είναι ένα σύνολο και όχι μα σειρά ιδεών, καιρών και λύσεων.
Όσον αφορά την εικονογραφική παράδοση της Εκκλησίας παρατηρούμε περισσότερες κατευθύνσεις κατανόησης και παρουσίασης της. Ορισμένοι συγγραφείς κάνουν αναφορά στο σύνολο των έργων εκκλησιαστικής τέχνης που διατηρούνται μέχρι τις μέρες μας. Άλλοι επίσης μιλούν για την παράδοση ως κανονικό σημείο αναφοράς, ως σύνολο αρχών και κανόνων που κυβερνούν την εικονογραφική πράξη. Ταυτόχρονα όμως παράδοση ονομάζεται και η διδασκαλία του μαθητού από τον διδάσκαλο. Η εκκλησιαστική εικονογραφία είναι οργανικό μέρος της παράδοσης της Εκκλησίας παρουσιάζοντας σε μια διαφορετική γλώσσα τις αποκεκαλυμμένες αλήθειες. Η γλώσσα της εικόνας μεταδίδει τις αποκεκαλυμμένες αλήθειες ανακεφαλαιωμένες σε μια μοναδική εικόνα, την εικόνα του Σωτήρος Χριστού. Η εικόνα παρουσιάζει σε μια συμπυ-κνωμένη μορφή, σε μια μοναδική φράση Δόγμα και Κήρυγμα. Η εικόνα διακρίνεται ουσιαστικά από την προφορική ή γραπτή μετάδοση της διδασκαλίας με ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα που είναι η ταχύτητα με την οποία μεταδίδει το μήνυμα. Η εικόνα δείχνει στον πιστό θεατή το σύνολο των αληθειών της πίστης με την μορφή που προσφέρει μια στιγμιαία ανάγνωση.
Σε σύγκριση με την γραπτή ή προφορική παράδοση, η μετάδοση μέσα από την εικόνα έχει επιπλέον μια άλλη διαφορά, όσον αφορά την περιγραφή ενός προσώπου ή ενός γεγονότος, και συγκεκριμένα μας προσφέρει την δυνατότητα άμεσης συνάντησης με το εικονιζόμενο πρόσωπο. Υπάρχουν όψεις της υποστάσεως της πραγματικότητας που το κείμενο δεν μπορεί να περιέχει αλλά εκφράζονται εύκολα μέσα από την εικόνα. Και αντίστροφα, υπάρχουν χαρακτηριστικά της υποστάσεως που εκφράζονταιγλαφυρά στο κείμενο αλλά είναι δύσκολα να τα οπτικοποιεί η εικόνα. Για τον λόγο αυτό πιστεύω ότι η εικόνα δεν είναι μονάχα μια διαφορετική οδός μετάδοσης της παράδοσης με την βοήθεια μιας άλλης γλώσσας. Πιστεύω ότι είναι πολύσημαντικό να υπογραμμίσουμε την συμπληρωματικότητα των δύων εκφράσεων της παράδοσης, του κειμένου και της εικόνας. Η εικόνα που είναι όπως είπαμε οργανικό μέρος της παράδοσης της Ανατολικής Εκκλησίας είναι με την σειρά της μια σύνθετη πραγματικότητα στην ανάλυση της οποίας πρέπει να

διακρίνουμε περισσότερα επίπεδα. Αναφέρουμε εδώ πολύ σημαντικό κείμενο του καθ. Γεωργίου Κόρδη το οποίο μιλάει για την ύπαρξη αυτών των διαφορετικών επιπέδων. Πρόκειται για την ανάλυση των συστατικών στοιχείων της ορθόδοξης εικόνας την οποία βρίσκουμε στο βιβλίο Αυγοτέμπερα με υποζωγράφιση κεφάλαιο Τα συστατικά στοιχεία του ορθόδοξου εικονίσματος.

Η πρώτη σημαντική διάκριση είναι ανάμεσα στο πρόσωπο – εικόνα ως υποστατική ταυτότητα και την τεχνοτροπία ως εργαλείο. Το βασικό στοιχείο το οποίο αποτελεί την εικόνα είναι το πρόσωπο της υπόστασης που ταυτίζεται κατ'ομοίωσιν με το πραγματικό πρόσωπο του πρωτοτύπου. Το πρόσωπο, η ταυτότητα του εικονιζόμενου προσώπου, είναι αναλλοίωτη ιστορική αλήθεια που προέρχεται τις περισσότερες φορές και από τις δύο εκφράσεις της παράδοσης, από ένα μέρος την γραπτή/προφορική και από άλλο την εικονική. Η ταυτότητα του προσώπου είναι στοιχείο άκρως σημαντικό πάνω στον οποίο θεμελιώνεται το έργο της εικόνας στο λειτουργικό χώρο.

Το πρόσωπο – εικόνα τυπώνεται στην ύλη από τον αγιογράφο με την χρήση ενός τρόπου ζωγραφικού, μιας τεχνοτροπίας. Όπως παρατηρεί ο καθ. Κόρδης η τεχνοτροπία αποτελεί μέρος από το πλήθος δευτερευόντων στοιχείων της εικόνας και για αυτό τον λόγο δεν απασχόλησε τους πατέρες της Εκκλησίας. Η τεχνοτροπία είναι μια συμβατική γλώσσα αναγκαία για την περιγραφή του προσώπου-εικόνα αλλά δεν μπορεί να γίνει ουσιαστικό στοιχείο και κατά συνέπεια δεν μπορεί να προσδιορίζει την αυθεντικότητα μιας εικόνας.

Η τεχνοτροπία, ο τρόπος με το οποίο ζωγραφίζουμε, αποτελείται με την σειρά της από περισσότερα στοιχεία. Ο καθ. Κόρδης διακρίνει εδώ τις μορφικές παρεμβάσεις, τις ζωγραφικές αρχές και το ύφος. Η μορφικές παρεμβάσεις είναι τα χαρακτηριστικά εικονογραφικά στοιχεία όπως το φωτοστέφανο, το ευαγγέλιο, τα άμφια μέσα από τα οποία εκφράζονται θεολογικές αλήθειες της Εκκλησίας. Αυτά τα στοιχεία δεν αποτελούν οργανικό μέρος της αλήθειας, επειδή λειτουργούν κατά συνάφεια. Το φωτοστέφανο έχει ένα νόημα πάνω στο κεφάλι του Χριστού και άλλο νόημα στο κεφάλι των αγγέλων. Ενώ στα κεφάλια των αγίων αποστόλων σε ορισμένες ευαγγελικές σκηνές το φωτοστέφανο εμφανίζεται και σε άλλες λείπει,χωρίς αυτό να δείχνει την απουσία της χάριτος από επάνω τους. Οι μορφικές παρεμβάσεις αποτελούν μια κατηγορία στοιχείων η παρουσία των οποίων δεν αλλάζει μέσα στην παράδοση.

Οι ζωγραφικές αρχές είναι κανόνες που κυβερνούν την χρήση των εικαστικών στοιχείων γραμμή, χρώμα, τα οποία ως σύνολο προσδιορίζουν ένα συγκεκριμένο τρόπο του ζωγραφίζειν, προσφέρουν ιδιαιτερότητα και σωματικότητα ενός εικαστικού συστήματος. Οι εικαστικές αρχές αλλάζουν αρχίζοντας από την τέχνη της ελληνικής αρχαιότητας με σκοπό να υποστηρίζουν την λειτουργία της εικόνας μέσα στο λατρευτικό χώρο. Η εναρμόνισή τουςστις ανάγκες της Εκκλησίας συνέχισε ανά τους αιώνες μέσα από μια μακραίωνη και αργή πορεία. Το σύνολο

των εικαστικών αρχών, το εικαστικό σύστημα, φτάνει σε μια ώριμη μορφή την περίοδο του 13ου και 14ου αιώνα μέσα στην βυζαντινή αυτοκρατορία.
Το μέρος της τεχνοτροπίας που αλλάζει περισσότερο χωρίς να εγκατα-λείψει αυτό που ονομάζουμε χώρο της ανατολικής παράδοσης βυζαντινής καταγωγής είναι το στιλ, το ύφος. Ως χαρακτηριστικός τρόπος μεταχείρισης εικαστικών στοιχείων και αρχών από τον ζωγράφο, το στιλ απεικονίζει άμεσα την προσωπικότητα του ζωγράφου καθώς και τον τρόπο που αυτός σχετίζεται με την Εκκλησία και με τις αποκεκαλυμμένες αλήθειες.
Όλα τα στοιχεία που αναφέραμε παρά πάνω: πρόσωπο εικόνα, μορφικές παρεμβάσεις, εικαστικές αρχές και στιλ φέρουν μπροστά στα μάτια μας το πλήθος των εικόνων που αντιπροσωπούν την εικονογραφική παράδοση. Πρόκειται για μια παράδοση που αποτελείται από στοιχεία τα οποία δεν αλλάζουν γιατί είναι εικόνα της Ζωντανής Αλήθειας αλλά και από στοιχεία τα οποία αλλάζουν επειδή εκπροσωπούν τον ζωντανό δυναμικό τρόπο μέσα από τον οποίο η εκκλησιαστική κοινότητα ζει την σχέση με τον Θεό.
Το πρόβλημα που τίθεται είναι πώς μπορούμε να μεταδώσουμε αυτή την εικονική παράδοση της Εκκλησίας; Η μελέτη των συστατικών στοιχείων της εικόνας αρχίζει με την σπουδή των άλλων εκφράσεων της παράδοσης της Εκκλησίας, δηλαδή των γραπτών και προφορικών που μιλούν για τις εικόνες. Η γραπτή παράδοση αποτελείται από τα κείμενα των πατέρων της Εκκλησίας (η πλειοψηφία τους προέρχεται από την εποχή της εικονομαχίας) και από τα εγχειρίδια ζωγραφικής. Σύγχρονοι συγγραφείς κάνουν αναφορά στην προφορική παράδοση των εικόνων εννοώντας την προφορική μετάδοση των γνώσεων από το δάσκαλο στον μαθητή με την διευκρίνηση ότι αυτή η παράδοση διακόπηκε εδώ και πάνω από δύο αιώνες εξαιτίας της περιόδου παρακμής πού υπέστη το βυζαντινό εικαστικό σύστημα. Και στην περίπτωση της γραπτής παράδοσης, και στην περίπτωση της προφορικής, τα δεδομένα που μεταδίδονται αναφέρονται κυρίως στο πλήθος των εικαστικών στοιχείων που αποτελούν την εικόνα για τα οποία μιλήσαμε πιο πάνω.
Στην εποχή μας η αγιογραφία ανθεί. Στη Ρουμανία, όπου παρατηρούμε μια πραγματικήέκρηξη του αριθμού των αγιογράφων και των ναών που αγιογραφούνται στα τελευταία τριάντα χρόνια που ακολούθησαν την πτώση του κομμουνισμού, υπάρχουν δύο μεγάλες τάσεις στις οποίες κατά κανόνα εντάσσονται οι προσπάθειες των αγιογράφων. Ένα σημαντικό μέρος των συγχρόνων αγιογράφων βλέπουν την συνέχιση της παράδοσης της εικονογραφικής τέχνης ως την αναπαραγωγή και βελτίωση των μοντέλων μιας συγκεκριμένης περιόδου, κυρίως του 13ου και 14ου αιώνος. Το άλλο μέρος των αγιογράφων πιστεύουν ότι η εικαστική γλώσσα της εικόνας πρέπει να ανακαινιστεί ούτως ώστε να εκπληρώσει τις εικαστικές ανάγκες του συγχρόνου ανθρώπου.
Όλα τα παραπάνω έχουν υπόψη την εικαστική μορφή που πρέπει να έχει μια εικόνα

που σέβεται την παράδοση. Διερωτάται κανείς όμως, αν η παράδοση είναι κάτι που πρέπει να σεβόμαστε, όπως σεβόμαστε ένα κανόνα, μια τάξη ή είναι κάτι άλλο ή είναι και κάτι άλλο, δηλαδή μια πραγματικότητα που πρέπει να βιώνεται. Άραγε το πρόβλημά μας είναι μόνο να παραδίδουμε τους κανόνες του εικαστικού συστήματος και τις θεωρίες που αφορούν την εικόνα ή είναι και πώς να ξαναανακαλύψουμε την βιωματικήστάση ή τοποθέτηση των προγόνων μας που γέννησε τις εικόνες. Όσον καιρό ζούμε την εκκλησιαστική παράδοση ως σύνολο των αποκεκαλυμμένων θείων εμπειριών πρέπει να βλέπουμε την παράδοση και ως εικόνα της άμεσης σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό. Η εικόνα είναι αναπαράσταση της ολοκληρωμένης σχέσης του ανθρώπου με το Θεό καθώς γεννάται με την ενσάρκωση του Θείου Λόγου και εκφράζει την αγάπη του Θεού για τους ανθρώπους.

Το κέντρο της παράδοσης της Εκκλησίας και της εικόνας μαζί είναι η αγαπητική σχέση ανθρώπου και Θεού. Αυτή η σχέση όχι μόνο εικονίζεται αλλά αυτή η ίδια η σχέση γέννησε την εικόνα και τον τρόπο της λειτουργίας της.Τότε,δεν θα ήταν άραγε αναγκαίο να συμπεριλάβουμε μέσα στην διδασκαλία της εικόνας πέρα από τις θεωρητικές έννοιες στις οποίες αναφέρθηκα και αυτό το θέμα, δηλαδή το θέμα της ζωντανής και συγκεκριμένης σχέσης του ζωγράφου με τον Θεό; Είναι δυνατόν να φανταζόμαστε ότι ένας μαθητής μπορεί να γίνει αγιογράφος χωρίς να καταλάβει το κεντρικό θέμα της παράδοσης και της εικόνας ταυτόχρονα; Δηλαδή την σχέση του ανθρώπου με το Θεό; Και συνεχίζουμε, είναι δυνατόν να καταλάβει κανείς την σχέση με το Θεό μόνο από την θεωρητική διδασκαλία χωρίς προσωπική βίωσή της;

Η σχέση μοιάζει να είναι μια αυτονόητη πραγματικότητα την οποία όλοι βιώνουμε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Επιφανειακά οι άνθρωποι βρίσκονται σε σχέση ανάμεσά τους οι μεν με τους δε όπως πάντοτε. Και σήμερα παντρευόμαστε, έχουμε συμμαθητές, συναδέλφους, φίλους και λοιπά ...Παντού σχέσεις. Βιώνουμε και γνωρίζουμε από προσωπική πείρα τη σχέση. Διερωτάται κανείς τι μας εμποδίζει να δώσουμε και εμείς εικονογραφικά αριστουργήματα όπως έδωσαν στο παρελθόν; Τι άραγε μας λείπει;

Η απάντηση μπορεί να είναι εκείνη που μας δίδουν οι πατέρες της Εκκλησίας και οι σύγχρονοι πνευματικοί πατέρες οι οποίες μας λένε ότι η οποιαδήποτεδιαπροσωπική ανθρώπινη σχέση δεν καρποφορεί χωρίς την παρουσία του Θεού. Η απάντηση είναι ότι από τις σχέσεις των ανθρώπων απουσιάζει ο θείο σπαράγων. Ήμάλλον ο Θεός δεν απουσιάζει, αλλά εμείς αγνοούμε και δεν υπολογίζουμε τησυνεχή παρουσία του Θεού μέσα σε όλη την Δημιουργία και στη ζωή μας. Η συνειδητοποίηση ή η ενεργοποίηση της παρουσίας του Θεού μέσα στις σχέσεις μας αλλάζει τον προσανατολισμό της σχέσης δηλαδή μια εγωκεντρική ιδιοτελής σχέση εφόσον μέσα της ενεργοποιείται συνειδητά η παρουσία του Θεού,γίνεται σχέση αγάπης. Οι πατέρες μας λένε ότι η τέλεια αγάπη,η ανιδιοτελής

αγάπη υπάρχει μόνο εκεί που είναι παρών ο Θεός με την Θεία Χάρη Του. Η αγνή αγάπη είναι δώρο Θεού και όχι ανθρώπινη αρετή. Κατά συνέπεια όταν επιδιώκουμε πρόοδο στην τέχνη μας,χωρίς να αναγνώσουμε την παράδοση μέσα από το ερμηνευτικό κλειδί της αγαπητικής σχέσης, το αποτέλεσμα εκφράζει την κλειστή εγωιστική στάση μας.

Για μένα προσωπικά η αγιογράφηση των εικόνων αποτέλεσε αφορμή εσωτερικής χαράς. Πολύ καιρό εργαζόμουν για μένα προσπαθώντας όπως η εικαστική μου πράξη να μην εξαρτάται από εξωτερικές συνάφειες ή από εξωτερικούς παράγοντες. Αργότερα κατάλαβα ότι δεν θα έπρεπε να αγιογραφώ εικόνες για μένα αλλά για τους άλλους, με σκοπό αυτοί να επικοινωνήσουν με το Θεό μέσα από αυτές.

Στη συνέχεια συνειδητοποίησαότι,αν και σε επίπεδο θεωρητικό τουλά-χιστόν, γνωρίζω τα συγγράμματα των Πατέρων, οι οποίοι λένε ότι τη στιγμή που βρίσκεσαι μπροστά στην εικόνα και προφέρεις το όνομα του εικονιζόμενου βρίσκεσαι στην ουσία μπροστά σ’ εκείνο που κάλεσες,ωστόσο εγώ προσωπικά δεν αναφέρομαι με συνέπεια στην εικόνα του Χριστού ή της Παναγίας ή των άλλων αγίων που βρίσκονται μπροστά μου. Είναι πολύ μεγάλο πράγμα, είναι ακατάληπτο για το νου μας και δύσκολασυνηθίζει κανείς σε αυτή την πραγματικότητα. Δεν μπορώ να συνηθίσωστη σκέψη ότι ώρες ολόκληρες καθόμαστε πραγματικά μπροστά στον Χριστό. Αυτό το πράγμα θέλει νήψη όπως λένε οι πατέρες. Είναι μια συντριπτική πραγματικότητα, αφόρητη. Και όμως, όπως είπαμε παραπάνω, αυτή η πραγματικότητα σχέσης του Θεού και του ανθρώπου αποτελεί μέρος της παράδοσης, είναι Παράδοση. Για το λόγο αυτό αποφάσισα να χρησιμοποιήσω την συνειδητοποίηση της σχέσης, ωςπροϋπόθεση για την δική μου τοποθέτηση,όπως και για την θεμελίωση της διδασκαλίας της τέχνης της εικόνας. Από φιλοσοφικής απόψεως η περιγραφή του όρου της σχέσης μπορεί να είναι μια προσιτή άσκηση. Η σχέση προϋποθέτειτουλάχιστον δυο πρόσωπα που θέλουν να έχουν διάλογο επειδή έχουν κοινό ενδιαφέρον πάνω σε διάφορα θέματα ζωής.

Η σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και στον Θεό ή ανάμεσα πολλών ανθρώπων και Θεού είναι μια πραγματικότητα πολύ πιο σύνθετη. Απότα συγγράμματα των Πατέρων της Εκκλησίας, καθώς και από την Αγία Γραφή, προκύπτει το γεγονός ότι η σχέση του ανθρώπου με το Θεό εξαρτάται, ή πρέπει να προηγείται από μια πετυχημένη σχέση με έναν συνάνθρωπο.

Αν δύο άνθρωποι αρχίζουν μια σχέση επιδιώκοντας ένα συγκεκριμένοσυμφέρον, έκδηλο ή κρυπτό, θα δώσουν εγωκεντρικό περιεχόμενο στη σχέση, θα προκύψει μια ιδιοτελή σχέση όπου η αγάπη δεν υπάρχει.

Η αγάπη από θεία προοπτική είναι μια κίνηση προς ένα άλλο πρόσωπο εντελώς ανιδιοτελής. Επικαλούμαι ως επιχείρημα το γνωστό κείμενο του αποστόλουΠαύλου από το 13ου κεφάλαιο της Α΄ προς ΚορινθίουςΕπιστολής όπου περιγράφει την αγάπη ως κίνηση και τοποθέτηση εντελώς ανιδιοτελή.

Αφού περιγράψαμε την αγαπητική σχέση όσο ήταν δυνατόν ακολουθεί το ερώτημα πώς μπορεί κανείς να πραγματοποιήσει αυτή την σχέση, αυτή την στάση ζωής.Είναι γεγονός ότι ο άνθρωπος επιδιώκει φυσικά το συμφέρον του.Το μόνο πράγμα που βγάζει την σχέση από την εγωκεντρική δυναμική είναι το δώρο, η θυσία. Ένα από τους δύο τουλάχιστον πρέπει να δωρίζει, να δωρίζει τον εαυτό του.
Στην περίπτωση της διδασκαλίας γενικά, επομένως και στην περίπτωση της διδασκαλίας της εικόναςεκείνος που πρέπει να δωρίζει πρώτος είναι ο δάσκαλος. Θυμάμαι κάτι που μου συνέβη,όταν ήμουν νέος και αναζητούσα δάσκαλο όπου να μάθω την τέχνη της αγιογραφίας. Ήξερα κάτι μετά από σχετική μαθητεία σε αγιορείτη πατέρα, αλλά αισθανόμουν την ανάγκη για περισσότερο. Ένας φίλος με οδήγησε σε εργαστήρι γνωστού αγιογράφου στην Αθήνα. Εκείνη την βραδιά έκανε το μάθημά του ζωγραφίζοντας το πορτρέτο ενός αγένειουνεαρού. Παρακολουθούσα με θαυμασμό το μάθημα. Εκείνη την εποχή στη Ρουμανία δεν είχα ακούσει αγιογράφο να κάνει τέτοιες ζωντανές παραδόσεις. Στο τέλος έδειξα κι εγώ τον θαυμασμό μου και ο καθηγητής αγιογράφος με ρώτησε: σου αρέσει; Απάντησα με ένα μεγάλο χαμόγελο. Πήρε στα χέρια του το πορτρέτο και μου το χάρισεεπί τόπου. Μια χειρονομία την οποία δεν θα ξεχάσω ποτέ αλλά όχι μόνο αυτό. Μια χειρονομία που μου άλλαξε ουσιαστικά την στάση μου απέναντί στην τέχνη της εικόνας, μου άλλαξε ουσιαστικά τη στάση ζωής.Μαθήτεψα κοντά στον καθηγητή πολλά χρόνια μέχρι πρόσφατα, όταν ολοκλήρωσα την μαθητεία με μια διδακτορικήδιατριβήγραμμένη κάτω από την καθοδήγηση του. Τον ευχαριστώ πρώτα από όλα για το μάθημα που αφορά την σχέση, το οποίο με δίδαξε με τρόπο άμεσο και όμορφο.
Πιθανότατα καταλάβατε ότι ο καθηγητής αυτός ονομάζεται Γεώργιος Κόρδης.
Για την ορθόδοξη Εκκλησία ο μοναχισμός εκπροσωπεί την ανώτερη έκφραση της εν Χριστώ ζωής. Η μοναχική ζωή, κατά την μαρτυρία του πατρός ΣωφρονίουΣαχάροβ, δεν σημαίνει μόνο ένας μοναχός,αλλά τουλάχιστον δύο μοναχοί και αυτό για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος λόγος είναι ότι ο μοναχισμός, η τέχνη της μοναχικής βιωτής παραδίδεται ζωντανά από τον πνευματικό πατέρα στον πνευματικό υιό σε σχέση άμεση και μόνιμη. Δεύτερος λόγος είναι ότι η αυθεντικήσχέση πραγματοποιείται με την αυταπάρνηση και με πλήρη υπακοή προςτον άλλον.Με την αυταπάρνηση και υπακοή ο άνθρωπος ανοίγεται στην σχέση όχι μόνο με τους συνανθρώπους, αλλά και με τον Θεό.
Το πρότυπο διδασκαλίας της τέχνης της εικόνας επηρεάζεται σήμερα από το γενικό ακαδημαϊκό διδακτικό πρότυπο, το οποίο τονίζει σχεδόναποκλειστικά τη σχέση μαθητού και αντικειμένου γνώσεως και λιγότερο τη σχέση μαθητού και διδασκάλου.Εμείς πρέπει να επιστρέψουμε στο διδακτικό πρότυπο της ανατολικής παραδόσεως, που στηρίζεται κυρίως πάνω στην πραγματική σχέση μαθητού και διδασκάλου.
Σεβόμενοι πλήρως τους κανόνες και την παράδοση, γραπτή και προφορική και τα

εγχειρίδια που αφορούν την αγιογραφία, μαθαίνοντας τέλεια και την τέχνη και έχοντας και τάλαντο μπορεί να δώσουμε εικόνες τέλειες από απόψεως αισθητικής και τεχνικής, αλλά να μην έχουν ζωντάνια. Διερωτώμαι και απαντάω μόνος μου, μπορεί και να κάνω λάθος, ότι οι εικόνες αυτές γράφονται χωρίς ο αγιογράφος να ζει πραγματικά και άμεσα την σχέση μετους διδασκάλους του, με τους εικονιζόμενουςαλλά και με εκείνους που ζήτησαν την εικόνα.
Φοβάμαι ότι φταίει ο τρόπος διδασκαλίας της εικόνας που αγνοεί πολλές φορές την ενεργοποίηση της σχέσης δασκάλου και μαθητού.
Αισθάνομαι ότι η σχέση μαθητού και δασκάλου εκφράζει με τον καλύτερο τρόπο την παράδοση της διδασκαλίας της αγιογραφίας στην ανατολική ορθόδοξη Εκκλησία.